

کتاب‌شناسی دکتر حکیمه دبیران

شهبلا پروین زاد

باب نشان داده است؛ فی المثل، آت = اسب، آتلخ = با اسب. همچنین، گردآورنده درباره حروفی که در فارسی و ترکی نمی آید، فرق دال و ذال، مضاف و موصوف، سخن گفته و پس از آن، حساب جمل (ابجد، هوز...) را در بخشی جداگانه برشمرده است. در پایان این باب، نویسنده بررسی درباره معانی حروف را ویژه کوشش خود دانسته است.

نکته درخور یادآوری این که این اثر، ضمن آن که تکمیل شده رساله دکتری خانم دکتر دبیران به راهنمایی مرحوم استاد شهیدی است، حاصل رنج سی ساله دکتر دبیران از سال ۵۳ تا ۸۳ و براساس تهیه، مطالعه و بررسی دقیق هشت دستنویس از این فرهنگ در سه سال نخست و انتخاب چهار نسخه اصح انجام گرفته است. این فرهنگ شامل ده هزار واژه است که بیشتر آنها فارسی است. دکتر دبیران در مقدمه مفصل و ۳۸ صفحه‌ای خود بر این اثر، به تاریخ لغت نویسی فارسی، فرهنگ نویسی فارسی در هند، شرفنامه منیری و مؤلف آن، شیوه نگارش، سرچشمه های نگارش شرفنامه، استفاده فرهنگ نویسان دیگر از شرفنامه، دستنویس های شرفنامه، تصحیح شرفنامه و کتابنامه مقدمه پرداخته است.

ب، ویرایش:

اخلاق ناصری

تألیف: خواجه نصیرالدین طوسی، تنظیم مجدد: دکتر علوی مقدم. ویرایش دکتر حکیمه دبیران، چاپ اول، تهران، انتشارات پیام نور. ج، ویرایش و مقدمه کتاب:

دله های یکی است

ترجمه پروفیسور ظهیر صدیقی. ویرایش و مقدمه از: دکتر حکیمه دبیران. چاپ اول، پاکستان، نشر لاهور

هزاره در نحو (ترجمه الفیه ابن مالک)

اثر منظوم استاد غلام رضا دبیران. ویرایش و مقدمه

الف، تصحیح و تحشیه:

شرفنامه منیری یا فرهنگ ابراهیمی (دوره دو جلدی)

گردآوری: ابراهیم قوام فاروقی، مقابله نسخ، تصحیح، مقدمه و تعلیقات از: دکتر حکیمه دبیران. چاپ اول، جلد نخست، تهران، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۱۳۸۵، (جلد دوم، ۱۳۸۶)، سی و هشت + ۱۳۰۸ ص، رقی. این فرهنگ گردآورده ابراهیم قوام فاروقی است که نگارش آن را در سال ۸۷۷ ه.ق به نام شیخ شرف الدین احمد بن یحیی منیری، یکی از مشایخ بزرگ هند آغاز کرده است. ابراهیم فاروقی از شعرای بنام هند بوده و در روزگار شاه ابوالمظفر رکن الدین باریک، پادشاه بنگال (۸۷۹-۸۶۴) می زیسته است.

گردآورنده این فرهنگ، بیشتر واژه هارا با گواه شعری همراه کرده که این شعرها از نخستین شاعران پارسی گوی ایران و هند تا دوره نگارش شرفنامه است که نامشان پیش از سروده هایشان یاد شده، جز چند شعر در هر باب که نام شاعر برده نشده و با عنوان «لواحد»، یا «بزرگی راست» یا نقل از «تاج مآثر» آمده است. نکته دیگر این که ابراهیم فاروقی گردآورنده این فرهنگ، همه جا سروده های خود را با عنوان «لجامعه» آورده و پس از معنی واژه هاهم گاهی یک یا چند بیت از اشعار خود را برای هنرنمایی آورده است.

گردآورنده این فرهنگ در آغاز اثر خود، سه مثنوی در سپاس خدای یکتا و درود پیامبر (ص) و ستایش شرف الدین احمد منیری سروده که هر یک دارای سی و یک بیت و در بحر متقارب است. پس از دیباچه، «باب حروف المعانی و الفوائد» با مطالبی درباره الفبای فارسی و نقش هر یک آنها در دستور زبان فارسی آغاز می شود و نویسنده، کاربرد هر کدام را با آوردن یک بیت نشان داده و معنی برخی از حروف ترکی را نیز در همین باب آورده و روش کاربرد چند پسوند ترکی را در پایان

عمله آثار خانم دکتر دبیران را مقالات پژوهشی- ادبی وی تشکیل می دهند؛ مقالاتی که غالباً در نشریات دانشگاهی و یاد دیگر مجلات معتبر کشور به چاپ رسیده اند.

جانمایه این مقالات، تأثیرپذیری برخی از شاعران بزرگ ما از قرآن و حدیث است. وجه دیگر این مقالات، جست و جوی ردبای فرهنگ و عرفان اسلامی در آثار برخی از سرایندگان نام آور کشورمان و چند موضوع اسلامی، ادبی و اساطیری دیگر است. تنها کتاب پژوهشی و گرانسنگ دکتر دبیران که محصول رنج سی ساله او است، تصحیح، مقابله، مقدمه، تعلیقات و آماده سازی کتاب فرهنگ لغات دو جلدی شرفنامه منیری یا «فرهنگ ابراهیمی، اثر ابراهیم قوام فاروقی در قرن نهم هجری در هند است که نمونه ای از دقت و وسواس علمی دکتر دبیران به شمار می رود. این اثر که تکامل یافته رساله دکتری وی به راهنمایی زنده یاد دکتر سید جعفر شهیدی است، با فاصله ای ۲۳ ساله از پایان دوره دکتری او منتشر شده است.

در کتاب شناسی حاضر، برای سهولت آشنایی با آثار خانم دکتر دبیران، آنها را در هفت عنوان:

الف، تصحیح و تحشیه

ب، ویرایش

ج، ویرایش و مقدمه

د، مقالات منتشر شده

هـ. مقالات منتشر نشده

و: طرح های پژوهشی

ز: و آخرین اثر در دست انتشار (سال ۸۷) او فرهنگ سه زبانه ای است که توضیحات هر یک را به طور جداگانه در زیر می خوانید.

از دکتر حکیمه دبیران، چاپ اول، تهران، دفتر پژوهش‌های فرهنگی، ۱۳۷۶

ابجد عشق (مجموعه اشعار)

اثر: استاد غلامرضا دبیران. ویرایش و مقدمه از: دکتر حکیمه دبیران. چاپ اول، یزد انتشارات نیکوروش، ۱۳۷۹

عنوان این مجموعه، از مثنوی «ابجد عشق» در صفحه ۱۷۶ کتاب گرفته شده است:

ابجد عشق است یاران این اثر

کز الف تا یای آن یازده شر

حرف حرفش اخگری سوزان بود

نغمه اش گه وصل و گه هجران بود

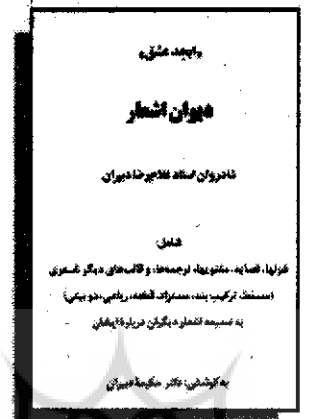
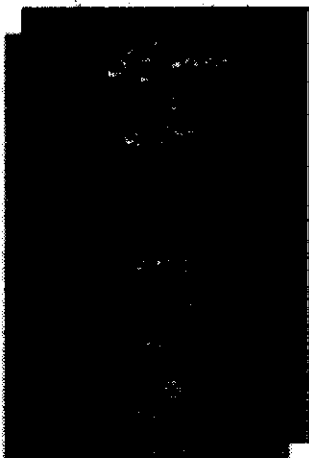
ابجدی یابید در این برگ‌ها

نقششان از زندگی هامرگ‌ها

دکتر حاضر، شامل غزلها، مثنوی‌ها، ترجمه‌ها، مسمط، ترکیب بند، مستزاد، قطعه، رباعی‌ها و دویتی‌های مرحوم غلامرضا دبیران پلر دانشمند و شاعر خانم دکتر دبیران است. خانم دکتر دبیران شرح حال پلر خویش را در مقدمه این کتاب آورده که خلاصه آن چنین است:

شادروان غلامرضا دبیران (۱۲۹۶-۱۳۶۵)، فرزند مرحوم شفیع دبیران (دبیرافخم) است. وی شاعری خوش قریحه، محقق متعهد و مترجمی توانا بود. غلامرضا دبیران در خانواده علم و ایمان پرورش یافت و از او آن کودکی به فراگرفتن قرآن و تمرین خوشنویسی در محضر پلر و پلر بزرگ خود پرداخت؛ تحصیلات کلاسیک را در رشته علمی در دبیرستان‌های تهران طی کرد و دوره تحصیلات دانشگاهی را در رشته زبان و ادبیات فارسی در دانشگاه تهران گذراند و از محضر استادانی چون مرحومان: ملک الشعرا بهار، عبدالعظیم قریب، بدیع الزمان فروزانفر، فاضل تونی، احمد بهمنیار و استاد سید کاظم عصار کسب فیض نمود. مرحوم استاد دبیران، در تهران و نیز در مأموریت‌های اداری در شهرهای مختلف، همواره در مؤانست و مجالست با علمای اعلام و روحانیون بزرگوار بود و با برخی از شاعران و محققین توانا همچون مرحومان: استاد شهریار، احمد گلچین معانی، قاسم رسا و دکتر نورانی وصال ملاقات، مباحثه و مقابله اشعار داشت. اشعار فراهم آمده در این دفتر، محصول سالهای ۱۳۱۶ تا ۱۳۶۵- آخرین سال حیات استاد غلامرضا دبیران- است. بخشی از اشعار این مجموعه شامل ترجمه‌های منظومی است از برخی آیات، ادعیه و زیارات ائمه هدی (ع)، همراه با اشعاری که برخی از اساتید و شاعران معاصر برای مرحوم استاد دبیران سروده‌اند. اشعار بخش پایانی کتاب نیز به سروده‌هایی اختصاص یافته که دیگران در رثای شادروان استاد غلامرضا دبیران سروده‌اند.

کویر / در وصف رهبر انقلاب / چراغ ظهر عاشورا / رمز کوثر (در تعظیم شهر قم)، ترجمه منظوم دعای کمیل، ترجمه منظوم ادعیه ۳۰ روزه ماه مبارک رمضان / آتش حسرت / یاد وطن / و «یاد یاران» عناوین برخی از اشعار این دفتر است.

* حماسه سیاوش و مقایسه آن با اساطیر. چاپ شده در مجله ادبیات دانشگاه الزهراء (س)، ۱۳۷۱

* «پروین» اختر آزادگی. چاپ شده در فصلنامه فرهنگ- پژوهشگاه علوم انسانی، ۱۳۷۴

* تصاویر خیال در شعر پروین. ارائه شده در دانشکده ادبیات دانشگاه علامه طباطبائی، ۱۳۷۶

* رسالت جمهوری اسلامی ایران در گسترش زبان فارسی. چاپ شده در مجله دانشگاه انقلاب، ۱۳۷۶

* جمال ساقی باقی در شعر و نثر «عراقی» چاپ شده در کتاب «نگرشی نو بر آثار عراقی»، ۱۳۷۹

* جمال سید جمال در آئینه شعر اقبال لاهوری. چاپ شده در مجله ادبیات دانشگاه تهران، ۱۳۷۹

* دستنویس‌های فارسی کتابخانه نیویورک و دانشگاه کلمبیا. چاپ شده در مجله نامه بهارستان، ۱۳۸۰

* تجلی نور در شعر «پروین». چاپ شده در مجله مطالعات زن، دانشگاه الزهراء (س)، ۱۳۸۱

* لطایف عرفانی در شعر «حزین لاهیجی». چاپ شده در مجله ادبیات دانشگاه تهران، ۱۳۸۱

* فطرت و اخلاق در آثار امام خمینی (ره)، ارائه شده در دانشگاه قم، ۱۳۸۱

* «عطار» و «شبستری» چاپ شده در مجله مطالعات ادبی دانشگاه تربیت معلم، ۱۳۸۴

* پژوهشی در مکتوبات «شرف‌الدین منیری» چاپ شده در مجله ادبیات دانشگاه تربیت معلم، ۱۳۸۵

هـ: مقالات منتشر نشده:

* پیر حافظ. ارائه شده در کنگره استادان زبان و ادبیات فارسی، تهران، ۱۳۵۳

* تتبع صائب از حافظ. ارائه شده در کنگره استادان زبان و ادبیات فارسی، تهران، ۱۳۵۵

* معرفی شرفنامه منیری. چاپ شده در پژوهشنامه فرهنگستان زبان ایران، ۱۳۵۶

* جلوه‌های اندیشه در شعر خواجه. ارائه شده در کنگره استادان زبان و ادبیات فارسی، ۱۳۵۶

* مآخذ و منابع شاهنامه. ارائه شده در سمینار بزرگداشت فردوسی، ۱۳۵۶

* منطق قرآن. غزوه خندق. تغییر قبله. چاپ شده در نشریه والعصر، وزارت ارشاد اسلامی، ۱۳۵۸

* تغییر قبله. چاپ شده در نشریه والعصر، وزارت ارشاد اسلامی، ۱۳۵۹

* رمضان. چاپ شده در نشریه والعصر، وزارت ارشاد اسلامی، ۱۳۵۹

* فطرت. چاپ شده در مجله اعتصام ۱۳۵۹

* ماده تاریخ انقلاب. چاپ شده در مجله دانشگاه انقلاب، ۱۳۵۹

* تأثیر قرآن و حدیث در آثار سعدی. چاپ شده در کتاب «ذکر جمیل سعدی»، ۱۳۶۴

* فرهنگ اسلامی در آثار اقبال لاهوری. چاپ شده در ماهنامه کیهان فرهنگی، ۱۳۶۹

* تجلی عرفان در شعر صائب. چاپ شده در مجله آشنا، ۱۳۶۸

* اولین و آخرین دیدار با خواجه عبدالحمید عرفانی. چاپ شده در فصلنامه دانش، ۱۳۵۹

* سعه صدر و وسعت مشرب حافظ. چاپ شده در مجله ادبیات دانشگاه تهران، ۱۳۷۰

* حضرت زهراء (س) و انس با قرآن. ارائه شده در کنفرانس حضرت زهراء (س)، ساری، ۱۳۶۷

* عرفان اهل البیت (ع)، ارائه شده در سمینار اهل البیت (ع)، سوریه- دمشق، ۱۳۷۵

* کوثر عشق، ارائه شده در بزرگداشت حضرت زهراء (س)- دبی، ۱۳۷۵

* تأثیر اندیشه «مهاتما گاندی» در ارتقاء جایگاه زنان. ارائه شده در سمینار اندیشه‌های مشترک گاندی و ادب فارسی، - دهلی، ۱۳۷۵

* شواهد شعری «سلمان ساوجی» در شرفنامه منیری. ارائه شده در همایش جهانی سلمان، ساوه، ۱۳۷۷

* تصحیح دستنویسی از گلشن راز شبستری. کتابخانه عمومی نیویورک، ۱۳۷۸

* صاحب‌دلی چو «بیتل» در جست و جوی دلنار. ارائه شده در سمینار بیند دلجوی- دهلی- ۱۳۸۰

و، طرح‌های پژوهشی:

* ابدال دروازه‌های عربی بر اساس فرهنگ «منتهی الارب»، ارائه شده در فرهنگستان زبان ایران- پژوهشگر- ۱۳۵۳

* بررسی ساختار برنامه‌ریزی درسی رشته زبان و ادبیات فارسی. ارائه شده به وزارت علوم و آموزش عالی- ناظر- ۱۳۷۹

* شناخت مفاهیم سازگار با توسعه در فرهنگ و ادب فارسی. «شورای پژوهش‌های علمی کشور- ناظر- ۱۳۷۹

ز، اثر در دست انتشار:

* فرهنگ مختصر سه زبانه (فارسی- مالایی- انگلیسی)

* تألیف: دکتر حکیمه دبیران. چاپ اول، مالزی، فرهنگستان زبان مالزی، (دیوان بهاسا)